

ประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมคาบ

อิทธิพลของพุทธศาสนาต่อวรรณกรรมภาคเหนือ

วรรณกรรมของทุกชาติย่อมมีบ่อเกิดคล้ายคลึงกัน เพราะวรรณกรรมมีลักษณะเป็นสากล บ่อเกิดของวรรณกรรมมีหลายอย่างด้วยกัน¹ เช่นเกิดจากความรักชาติ การนับถือศาสนา การเทิดทูนพระมหากษัตริย์ การเทิดทูนวีรบุรุษ วีรสตรี การแสดงอารมณ์ส่วนตัว การสะท้อนภาพสังคม เป็นต้น สำหรับในประเทศไทยนับได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นแรงคลุใจให้เกิดวรรณกรรมและวรรณคดีที่ยิ่งใหญ่หลายฉบับอาทิเช่น ไตรภูมิพระร่วง มหาชาติคำหลวง และพระมาลัยคำหลวง

วรรณกรรมภาคเหนือส่วนมากก็มีบ่อเกิดจากพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาในดินแดนภาคเหนือของไทยมาช้านานแล้ว กล่าวได้ว่า ตั้งแต่สมัยพระนางจามเทวี ซึ่งครองนครหริภุญไชย (ลำพูน) ราว พ.ศ. 1200² จากนั้นพระพุทธศาสนาก็ได้รุ่งเรืองในเมืองเชียงใหม่ เชียงราย³ และเมืองอื่น ๆ ทั่วภาคเหนือ

¹ เจื้อ สตะเวทิน กล่าวว่า วรรณกรรมหรือวรรณคดีเกิดจากเหตุ 3 ประการ

1. เกิดจากความรู้สึกที่มีต่อสิ่งที่เป็นที่รักและประชาชนนับถือร่วมกัน เช่น ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และบรรพบุรุษ
2. เกิดจากอารมณ์ส่วนตัวของกวีเอง กวีต้องการแสดงความรู้สึกส่วนตัวอย่างอิสระ คือต้องการแสดงความรัก ความเศร้า และความโกรธแค้น เป็นต้น เช่น วรรณคดี-นิราศ เพลงยาว บทคอกสร้อยและสักวา
3. เกิดจากการถ่ายทอดวัฒนธรรมและอารยธรรม เช่น เรื่องแปลทุกยุคทุกสมัย

² พระยาประชาภิจักรจักร์, พงศาวดารโยนก (พระนคร:สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2507), หน้า 173

³ คูภาคผนวก

ได้มีการสร้างวัด การบวชกุศบุตร การทำสังฆกรรม การสร้างพระไตรปิฎก และที่สำคัญคือการสังคายนาชำระพระไตรปิฎก ในรัชสมัยพระเจ้าติโลกราช แห่งเมืองนครพิงค์ เชียงใหม่ การทำสังคายนาที่กล่าวไว้ในพงศาวดารโยนกดังนี้⁴

พ.ศ. 2020 พระพุทธศาสนาบูกาดวงแล้วได้ 2020 พรรษา พระเจ้านครพิงค์เชียงใหม่ให้ประชุมพระเถรานุเถระมีพระธรรมทินมหาเถร เจ้าอาวาสวัดป่าตาล เป็นประธาน กระทำสังคายนาชำระคัมภีร์พระไตรปิฎก ณ โขขารามวิหารปีหนึ่งจึงสำเร็จบริบูรณ์ นับเป็นอัฐมสังคายนา คือการสังคายนาลำดับที่แปด จึงเฉลิมพระปรมาภิไธย พระเจ้าแผ่นดินว่าพระเจ้าศรีธรรมจักรวดีโลกราชมหาธรรมมิกราช พระเจ้านครพิงค์เชียงใหม่

ในระยะหลังการสังคายนาพระไตรปิฎกนี้เอง ได้มีวรรณกรรมทางศาสนาเกิดขึ้นมากมาย ที่สำคัญคือ

1. ปัญญาสชาดก พระภิกษุชาวเชียงใหม่ได้เรียบเรียงขึ้นจากนิทานพื้นเมืองจำนวน 61 เรื่อง เขียนเป็นภาษามคธ โดยเลียนแบบลีลาการประพันธ์ของอรรถกถาชาดก สมเด็จพระยาค้ำวรวงราชานุภาพ⁵ ได้ทรงให้ข้อคิดเห็นไว้ว่า หนังสือปัญญาสชาดกแต่งขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2000 ถึง พ.ศ. 2200

2. คัมภีร์มงคลทีปนี เป็นผลงานของพระสิริมังคลาจารย์⁶ แต่งเป็นอรรถกถาธรรมาธิบาย กล่าวคืออธิบายมงคลสูตรอย่างละเอียด พร้อมทั้งยกนิทานประกอบ

⁴ พระยาประจักษ์จกรจักร์, พงศาวดารโยนก (พระนคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2507), หน้า 325-329

⁵ สมเด็จพระยาค้ำวรวงราชานุภาพ, ปัญญาสชาดก (พระนคร: สำนักพิมพ์ศิลาปามรรณาการ, 2499), หน้าค่านำ

⁶ ประคอง นิมนานเหมินท์, "ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ" (วิทยานิพนธ์ปริญญา-มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2510) หน้า 41

3. ชินกาลมาลีปกรณ์ พระรัตนปัญญาเถระ⁷ แต่งเป็นเรื่องศาสนประวัติ
ในภาษาบาลี เมื่อประมาณ พ.ศ. 2060

4. เวสสันดรทศปิ พระสิริมังคลาจารย์⁸ ได้แต่งขึ้นเพื่ออธิบายข้อความเบ็ด-
เตล็ดที่ควรทราบในเรื่องเวสสันดรชาดก เมื่อ พ.ศ. 2060

5. จามเทวีวงศ์ พระโพธิรังษี⁹ ได้แต่งขึ้นเป็นหนังสือพงศาวดารว่าด้วยวงศ์
ของพระนางจามเทวี เจ้าผู้ครองเมืองลำพูน ประวัติพระพุทธศาสนาในลานนาไทย การ
สร้างเมืองทริภุชไชย (ลำพูน) และเมืองเขลางค์นคร (ลำปาง)

วรรณกรรมทางศาสนาดังกล่าวได้มีส่วนรักษาและสร้างสรรค์วรรณกรรมพื้นเมือง
ในรูปแบบใหม่ ๆ ยุคต่อมา ที่สำคัญคือได้เป็นต้นเค้าของการแต่งวรรณกรรมประเภทธรรมคาถา

ธรรมคาถาหรือคาถาธรรมหรือธรรมนิยาย

ก. ลักษณะการแต่งธรรมคาถา

ธรรมคาถามีดีดลการคำเนนเรื่องคล้ายชาดก คือมีบทตั้งบาทพระคาถาบาลีแล้ว
ขยายความเป็นบรรยาย พรรณนา หรือเทศนาโวหารแล้วแต่กรณี บางตอนแต่งด้วยคำ
ประพันธ์ประเภทรายยาว บางตอนก็แต่งเป็นร้อยแก้ว

7 เรื่องเดียวกัน, หน้า 52

8 ประคอง นิมมานเหมินท์ "ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ" วิทยานิพนธ์-
ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2510,
หน้า 40

9 เรื่องเดียวกัน หน้า 48

ข. ที่มาของวรรณคดี

กล่าวได้ว่าวรรณคดีจะได้โครงเรื่องมาเป็น 3 ทางคือ

1. นิทานพื้นเมือง ที่ได้สืบทอดกันมาหลายชั่วคนแล้วมีผู้ผูกเรื่องเป็นวรรณคดีขึ้น
นิทานพื้นเมืองดังกล่าวอาจแพร่หลายในดินแดนอื่น เช่น ภาคอีสาน ภาคใต้ และ
ประเทศลาว ตัวอย่างเช่นเรื่องสังข์ทอง พระสุธนนางมโนห์รา บั้วระวงศ์
(วรวงศ์) สังสินธุไชย จำปาสีทัน สุทนต์ และนางสิบสอง เป็นต้น
2. อรรถกถาชาดก ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าประทับใจแต่งขึ้นเพื่อขยายความนิบาตชาดก หมวด
ชุดทศนิกายในพระไตรปิฎก เช่นเรื่องพญาอินทนิล
3. ปัญญาสาตก มีวรรณคดีหลายเรื่องที่มีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกับเรื่องในปัญญาสาตก
ดังนี้

เจ้าสุธน	กับ	สุธนชาดก
นางสิบสอง	กับ	รถเสนชาดก
นกกะจาบ	กับ	สรรพสิทธิชาดก
จันตะชา	กับ	จันทคาชชาดก
บั้วระวงศ์หงส์อำมาตย์	กับ	วรวงศ์ชาดก
สุทนต์	กับ	สุทนต์ชาดก
มุลละกิติ	กับ	สิริวิบุลยกิติชาดก
สุวรรณชะรอยสังข์	กับ	สุวรรณสังข์ชาดก

วรรณคดีที่มีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกับเรื่องในปัญญาสาตกนั้น ผู้วิจัยใคร่เสนอ
ความคิดไว้เป็น 2 ประการ คือ ประการแรก วรรณคดีดังกล่าวได้เนื้อเรื่องจากปัญญาสาตก
โดยตรง และประการที่สอง วรรณคดีดังกล่าวได้เนื้อเรื่องจากนิทานพื้นเมืองซึ่งมีการ
ถ่ายทอดทางมุขปาฐะอยู่ทั่วไป เป็นเรื่องที่แพร่หลายรู้จักกันดี มีนิทานอีกเป็นจำนวนมาก
ที่ไม่ปรากฏในปัญญาสาตก แต่มีปรากฏในวรรณคดีโดยเฉพาะ

ค. สมัยการแต่งธรรมดา

เนื่องจากธรรมดาที่มีมาหลายทางดังกล่าว จำนวนธรรมดาจึงมีมากเรื่อง
 ควบกัน ธรรมดาเหล่านี้คงแต่งขึ้นระยะหลังการทำสังคายนาพระไตรปิฎก เมื่อ พ.ศ. 2020
 และคงแต่งขึ้นในระยะใกล้เคียงกับปัญญาสชาดก เพราะในยุคนี้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง
 พระสงฆ์มีความรู้แตกฉานในภาษาบาลีมาก¹⁰

ง. จุดประสงค์ของการแต่งธรรมดา

ธรรมดาที่แต่งขึ้นมีจุดประสงค์เพื่อจะเชิดชูพระพุทธศาสนา เพราะธรรมดา
 แสดงเนื้อเรื่องเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ สติกรรมบำเพ็ญบารมี ยกย่องคุณธรรม และประกาศ
 บุญญาภิหาร ธรรมดาใช้เทศน์ในวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่นวันวิสาขบูชา มาฆบูชา
 อาสาฬหบูชา และวันพระขึ้นแรม 8 ค่ำ 15 ค่ำ ในเทศกาลเข้าพรรษา ทำนองเทศน์
 นั้นมีลักษณะแบบเมืองเหนือโดยเฉพาะ พระภิกษุสงฆ์ที่เทศน์ธรรมดามักจะเป็นผู้ที่มีเสียงดี

จ. การจารึกธรรมดา

ชาวภาคเหนือมีตัวหนังสือโบราณเท่ากันกับตัวหนังสือไทยภาคกลาง หรืออาจจะ
 เกากว่านั้น¹¹ ในระยะแรกธรรมดาที่แต่งขึ้นจึงใช้ตัวหนังสือเมืองเหนือจารึกไว้บนใบลาน
 สมัยต่อมาได้มีการแปลธรรมดาจากใบลานออกมาเป็นตัวหนังสือไทยภาคกลาง และจารึกไว้
 บนกระดาษ การจารึกธรรมดาจึงแบ่งได้ เป็น 2 ประเภทคือ

1. ธรรมดาฉบับใบลาน จารึกด้วยตัวหนังสือเมืองเหนือ
2. ธรรมดาฉบับดานกระดาษ จารึกด้วยตัวหนังสือไทยภาคกลาง

¹⁰ ดูภาคผนวก

¹¹ มณี พยอมยงค์, ตำราเรียนหนังสือล้านนาไทย (เชียงใหม่: โรงพิมพ์กลางเวียง,
 2511) หน้า 1

การจารึกธรรมคาวมับโบลานัน ไซเหล็กแหลมจาร (เขียน) ด้วยตัวหนังสือเมืองเหนือ โบลานที่ไซจารึกเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้างประมาณ 2 นิ้ว ยาวประมาณ 22 นิ้ว จารึกทั้งสองหน้า เมื่อจบเนื้อความตอนหนึ่ง (หรือ "ผูกหนึ่ง" ตามภาษาเหนือ) ก็เจาะรูตรงกลางไซคายรอย ธรรมคาวเรื่องหนึ่งจะมีหลายตอนหรือหลายผูก บางเรื่องมี 10 ผูก บางเรื่องมี 15 ผูก สุกแต่ความมากน้อยของเนื้อเรื่อง

เนื่องจากมีการจารึกธรรมคาวด้วยตัวหนังสือเมืองเหนือ พระภิกษุสงฆ์ในภาคเหนือจึงเรียนตัวหนังสือเมืองเหนือเพื่อจะได้เรียนเทศน์ธรรมคาว ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างการจารึกธรรมคาวมับโบลานมาลงไว้ดังนี้.

พรรณนิยายเรื่องวงศ์สุวรรณค

สาทวี อันวานางเทวียศยาวไคยีนท้าวท้าวคำคี่ ปิติ
 มีจมนยมนมียืนทูลสาร แลวก็อ่าลาคันสูยงที่อยูหอ
 ใจฝูงนางในหม่มเเนา เอากันเฝ้าอยู่รักษา สิบเคื่อน
 มาไควแลวก็ผาสูติไคลูกแกว หนอจายรามวระณะ
 งามวะวังจจะคังค้ำค่างค้ำชา อันวางวิสสนาญเธา
 เอาไสเเนาเอาฟองไฟ ค้ำไนไทมระเรือไครอย
 เตอับันตี เป็นค้ำคี่สะอาด เลือมวะวาคค้อตาอุปมา
 ฉินไค สิวรรณไวลูกเจ้า บหมนเสาเสมอกันจุ
 หันหมไฝฝูงไฟไรโตเจยบาน ขางปลายสารรองแสน
 มาสัแทนันเนื่อง นกในเมืองรองชะชาวในเมื่อลูก
 ทาวเกิดมีมา อันวาทษาคณปอ ก็คคเล็งคอกำผันจักไสจ้อปัน
 ลูกเทาจึงไสช้อวาเจาวงศ์สุวรรณค เหตุกำผันแต่เกา
 วาทาวเป็นเจาอินตา หากนำมาจากฟ้าห้อแกนางหนอ
 หลาเควก็มีที่หนและนา.

คำแปลพรรณนิยายเรื่องวงศ์สุวรรณคฉบับลาน. กระดาษ

การคัดสรรบทกวีจากฉบบัไบลานออกมาเป็นตัวหนังสือไทยกลางนั้น เริ่มราว พ.ศ. 2500 เนื้อความของวรรณคดีฉบับภาษาไทยกลางหรือฉบบัลานกระต่ายก็ตรงกับฉบบัไบลานทุกประการดังตัวอย่างข้างต้น การที่ต้องแปลวรรณคดีฉบับไบลานมาเป็นฉบบัลานกระต่ายก็เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ที่ไม่ชำนาญในตัวหนังสือเมืองเหนือเทศน์วรรณคดี โดยอาศัยฉบบัลานกระต่ายแทน วรรณคดีเป็นที่นิยมฟังกันอย่างแพร่หลาย เพราะมีเนื้อเรื่องสนุกสนานกว่าที่จะฟังธรรมะล้วน ๆ ต่อมาจึงได้มีผู้นำเนื้อเรื่องจากวรรณคดีไปแต่งด้วยคำประพันธ์ชนิดใหม่เรียกว่า ควาซอ

ควาหรือควาซอ

ควาหรือควาซอเป็นวรรณกรรมที่เกิดขึ้นเมื่อไม่นานมานี้เอง สันนิษฐานว่าควาซอทั้งหมดที่ผู้วิจัยรวบรวมและนำมาศึกษาครั้งนี้คงแต่งขึ้นในช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2300 - 2470 เพราะเป็นช่วงที่บานเมืองพนจากอำนาจการปกครองของพม่าวัฒนธรรมหลายอย่างรวมทั้งวรรณกรรมจึงได้รับการฟื้นฟูขึ้น

ก. ที่มาของควาซอ

ควาซอเป็นวรรณกรรมที่สืบเนื่องมาจากแต่วรรณคดี วรรณคดีนั้นแต่งขึ้นเพื่อใช้เทศน์ให้ชาวบ้านฟังที่วัด ผู้ที่ฟังวรรณคดีก็ได้ออกคิด ประชวรหรือหลักธรรม ตามสมควรแก่อัธยาศัย สำหรับผู้ที่มิได้ฟังวรรณคดีก็ได้อาศัยฟังควาซอแทนเพราะควาซอมีเนื้อเรื่องทำนองเดียวกับวรรณคดี ต่างกันในรูปแบบของการประพันธ์ ควาซอนี้เองเป็นเรื่องที่ผู้วิจัยจะศึกษาค้นคว้าในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เพราะผู้วิจัยเห็นว่าควาซอได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในหมูชนชาวภาคเหนือ ควาซอแสดงถึงวัฒนธรรมของชาวภาคเหนือในคานต่าง ๆ เช่น ประเพณี การละเล่น สุภาษิต การแต่งกาย ตลอดจนสภาพความเป็นอยู่ของชาวภาคเหนือ

นอกจากนี้คาวชอยังแต่งขึ้นคาวคำประพันธ์ชนิดหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะตัว สมควรที่จะเผยแพร่ คำประพันธ์ชนิดนี้แก่คนภาคอื่น เพื่อจะได้ศึกษาค้นคว้าเป็นพิเศษ นอกเหนือจากการศึกษาคำประพันธ์ของภาคกลาง

ข. คำประพันธ์ที่ใช้แต่งคาวชอ

คาวชอแต่งขึ้นด้วยคำประพันธ์ชนิดหนึ่ง มีลักษณะเฉพาะไม่เหมือนกับคำประพันธ์ประเภทกาพย์ ฉันท ของภาคกลาง แต่มีส่วนคล้ายกลอนสุภาพอยู่บางตรงที่มีสัมผัสรับกันไปโดยตลอด คล้ายโคลงบางตรงที่มีบังคับเสียงวรรณยุกต์ทั้ง วรรณยุกต์สามัญ เอก โท ตรี และจัตวา คาวชอบทหนึ่งมีจำนวนวรรค 10 วรรค แต่ถาเป็นบทแรกที่ขึ้นต้นตอนก็มี 11 วรรค คาวชอจึงแตกต่างจากธรรมดาตรงลักษณะคำประพันธ์ประการหนึ่ง คือธรรมดาแต่งเป็นรอยแก้ว หรือรายยาว มีการตั้งคำบาลีเป็นระยะ ๆ เหมือนซากก แต่คาวชอแต่งด้วยคำประพันธ์รยกรองอย่างเดียว และเป็นรยกรองที่พิเศษจึงจะได้กลาวอย่างละเอียดในบทที่ 3

ค. เนื้อเรื่องของคาวชอ และการดำเนินเรื่อง

เนื้อเรื่องของคาวชอและธรรมดาเป็นเรื่องเดียวกัน อาจผิดแยกกันบ้างในด้านการพรรณารายละเอียดของเรื่อง บางตอนธรรมดาพรรณาระเอียดกว่าคาวชอ และบางตอนคาวชอก็พรรณาระเอียดลึกซึ้งให้ภาพพจน์กว่าธรรมดา เช่น คาวชอและธรรมดาเรื่องวงศ์สุวรรณ การพรรณารายละเอียดตอนเจ้าวงศ์สุวรรณประสูติ จากพระครรภ์พระมารดา ไม่ตรงกันทีเดียว ในคาวชอมีการสมโภชรับขวัญเจ้าวงศ์สุวรรณ พรรณนาการละเล่นมหรสพสนุกสนาน แต่ในธรรมดาไม่ได้พรรณาวัวเลยดั่งนี้ เป็นต้น

ง. สถานที่ฟังธรรมดาและคาวชอ

ธรรมดาแต่งขึ้นเพื่อใช้เทศน์ในวัด โดยมีพระภิกษุที่เสียดิเป็นอุเทศน์ให้ฟัง ผู้ฟังธรรมดามักเป็นผู้มีอายุ หนุ่มสาวและเด็กไม่นิยมไปฟัง ด้วยเหตุนี้จึงได้มีผู้แต่ง

คำขอขึ้นเพื่อให้อ่านเองที่มาน และผู้อ่านคำ (ภาษาถิ่นเหนือเรียก การเล่าคำ) ก็ไม่จำกัดวัย ความนิยมฟังคำขอจึงมีมากกว่าการไปฟังเทศน์ธรรมคำที่วัด

ที่มาของข้อมูล

วรรณกรรมคำขอของภาคเหนือเป็นวรรณกรรมสำคัญที่แสดงถึงวัฒนธรรมความเป็นอยู่ สภาพบ้านเมือง และความรู้สึกนึกคิดของชาวภาคเหนือในสมัย พ.ศ. 2300 - 2470 ผู้วิจัยจึงนำวรรณกรรมประเภทนี้มาเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักแก่คนในภาคอื่น เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน โดยการรวบรวมคำขอเรื่องต่าง ๆ มาศึกษาคุณค่าในแง่ความคิดเห็น ค่านิยม ไวยากรณ์ ค่านคิธรรม และวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่แฝงอยู่ในคำขอทุกเรื่อง

เพื่อป้องกันความเข้าใจผิดสำหรับผู้อ่านที่ไม่ใช่ชาวเหนือ ขออธิบายว่า คำว่าขอ¹² นั้นหมายถึงลำนำเพลง ไม่เกี่ยวข้องกับคำขอแต่ประการใด ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงคำขอโดยเฉพาะซึ่งมีความแตกต่างจากขอทั้งในด้านคำประพันธ์ ทำนองเสนาะ และเนื้อเรื่อง

เนื้อเรื่องของคำขอมีมากมาย บางเรื่องหาต้นฉบับไม่ได้ บางเรื่องพอจะหาได้ตามท้องถิ่นชนบทที่เก็บรักษาไว้อย่างดี คำขอเรื่องที่ไม่สามารถหาต้นฉบับได้ ผู้วิจัยจะไม่นำมาศึกษา แต่จะขออ้างอิงตามที่ผู้วิจัยทราบจากคำบอกเล่าของชาวบ้านหมู่ที่ 3 ตำบลห้วยทราย อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ มีดังนี้

¹² ขอเป็นลำนำเพลงอย่างหนึ่งของภาคเหนือ ที่ชายหญิงขอเพลง (ร้องเพลง) เป็นทำนองโต้ตอบกันคล้ายลำตัดของภาคกลาง มีเครื่องดนตรีประเภทปี่ เป็นเครื่องประกะม จังหวะ ชายหญิงที่ขอเพลงนี้เรียกว่า ช่างขอ

1. นางงูม
2. เจ้าสุรน
3. สุทรนุ
4. ปุโรย เอ็ด
5. ประคัหาเสน (คาวคีลหา)
6. นางสืบสอง
7. โปราบาวนอย
8. จุมปาดัตน
9. สมพมิต
10. จุจะวรรณะ
11. นันทกุมาร
12. จันทะประโชติ
13. มทวงศแตงออน
14. สีหนาทา
15. พระอภัยมณี
16. ทมาเกาหาง
17. คำราเคิม
18. สุวัณหงส์คำ
19. เตโจยาโม
20. คำสอนพอเจาราช
21. คาวอำตุเจาบานปาง
22. สึงสินธนูไชย
23. บั้วระวงศไกรสร

24. ไก่หนอยคาววี่
25. ไก่ลือก
26. ซ่างซีก
27. ยอดพระกัณ

คาวซอที่ไต่เคยช้อมานัน ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ชาวเหนือที่มายุตั้งแต่ 30 ปี ขึ้นไป จนถึงอายุ 80 ปี ยังเล่าเรื่องคาวซอเหล่านั้นได้แทบทั้งสิ้น คนแก่อายุราว 70 - 80 ปี ก็ยังจำเรื่องราวของคาวซอ และจดจำตอนที่เค้เคยยกออกมาพูดให้ฟังได้ แต่บางตอนก็เล่าคลาดเคลื่อนกันบ้าง ข้อมูลเหล่านี้เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยจะไม่นำมาศึกษาคนคาว เพราะผู้วิจัยมุ่งศึกษาเฉพาะวรรณกรรมคาวซอที่โคตฉบับเป็นภาษาหนังสือเท่านั้น

การพิมพ์เผยแพร่คาวซอ

วรรณกรรมคาวซอได้รับความนิยมนำแพร่หลายในช่วง พ.ศ. 2494 - พ.ศ. 2500 โดยโรงพิมพ์เจริญเมืองของนายเมืองใจ ชัยนิลพันธ์ โรงพิมพ์นี้อยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ ได้จัดพิมพ์คาวซอเรื่องต่าง ๆ จำนวน ทั้งแบบที่พิมพ์ด้วยตัวอักษรไทย และตัวหนังสือเมืองเหนือ ทางโรงพิมพ์ยังได้พิมพ์คาวซอเป็นแผน ๆ แบบใบปลิวอีกด้วย คาวซอแบบใบปลิวมักเป็นคาวสอนใจสั้น ๆ หรือมีเนื้อความเกี่ยวพาราตีแบบเพลงยาวของภาคกลาง คาวสั้นชนิดเป็นใบปลิวนี้มีหลายสิบเรื่อง เพราะทางโรงพิมพ์ได้บอกไว้ในใบแทรกโฆษณาหนังสือคาวซอที่ทางโรงพิมพ์จัดพิมพ์จำหน่าย ปัจจุบันไม่อาจหาคาวใบปลิวดังกล่าวได้

เมื่อโรงพิมพ์เจริญเมืองเลิกกิจการไป วรรณกรรมคาวซอก็ค่อย ๆ สูญหายไป ต่อมาในราวปี พ.ศ. 2510 ร้านประเทืองวิทยา จังหวัดเชียงใหม่ ได้รับมอบลิขสิทธิ์หนังสือคาวซอจากโรงพิมพ์เจริญเมืองมาพิมพ์จำหน่ายขึ้นใหม่ เพื่อเผยแพร่วรรณกรรมประเภทนี้

แต่ทางร้านประเทืองวิทยาก็เพิ่งเริ่มพิมพ์วรรณกรรมคำขอ เมื่อปี พ.ศ. 2510 นี้เอง คำขอที่ทางร้านพิมพ์จำหน่ายยังไม่ครบทุกเรื่อง ตามที่ไคเอ๋ยขอมามาก่อนนั้นอย่างไรก็ตาม ร้านประเทืองวิทยาก็ไคเป็นผู้เริ่มค้นเผยแพร่วรรณกรรมคำขอ ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่ควรแก่ การศึกษาคนคว่าให้ได้รับความสนใจจากผู้อ่านทั่วไป

การรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า วรรณกรรมคำขอในวงวรรณกรรม คำขอ 22 เรื่อง ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่ไคค้นฉบับมาเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นหนังสือคำขอที่ ร้านประเทืองวิทยาพิมพ์จำหน่าย รวบรวมไคจากห้องสมุดของมหาวิทยาลัยภาษาไทย วิทยาลัยครู เชียงใหม่ และจากชาวบ้านหมู่ที่ 3 ตำบลห้วยทราย อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยจะได้นำคำขอทั้ง 22 เรื่องมาศึกษาค้นคว้าในแง่ลักษณะคำประพันธ์ เนื้อเรื่องและ ปรัชญาของคำขอบางตอน เช่นตอนที่ไคเคนเชิงพรรณนา เชิงอุปมาอุปไมย คติธรรม กับจะ ศึกษาในแง่วรรคไคเปรียบเทียบ และสรุปลักษณะของคำขอ คำขอที่จะนำมาศึกษาทั้ง 22 เรื่องนั้นคือ

1. เจ้าสุวัตร
2. วรรณพราหม
3. พญาพรหม
4. หงส์หิน
5. ช่างสะคัน
6. ช่างโพงนางนมหอม
7. เจ้าแสงเมืองหลงถ้ำ
8. อายรอยชอค
9. ป่าตะเพียนทอง

10. สุวรรณหอยสังข์
11. มวลละกิติ
12. เจ้าโสมพะนิลและนางประณี
13. บั้วระวงศ์หงส์อำมาตย์
14. สุวรรณเมกษะมหาชนคำ
15. ชิวหาอันคำ
16. กำกาคำ
17. ช้างงาเคียว
18. วงศ์สุวรรณ
19. นกกระเจาบ
20. นางอุททะลา
21. กำพราบัวทอง
22. จันทะฆา

ประเพณีการเลาควาและทำนองกรเลาควา

ก. ประเพณีการเลาควา

ควาขอเรื่องต่าง ๆ ที่นำมาศึกษานี้ นับว่าเป็นเรื่องที่ชาวภาคเหนืออายุราว 30 ปีขึ้นไปรู้จักกันดี มีผู้สามารถเลาเรื่องย่อของควาขอเหล่านี้ได้ เพราะภาคเหนือมีประเพณีอย่างหนึ่งคือประเพณีเลาควา จะมีผู้อ่านควาเรื่องต่าง ๆ เป็นทำนองให้ชาวบ้านฟัง ผู้ที่ไต่ฟังควาเหล่านี้บ่อยครั้งก็จดจำเรื่องราวไปเลาต่อให้ลูกหลานฟังได้

การเลาความีได้หลายลักษณะโดยจำแนกตามโอกาสของการเลาควาคดังนี้

1. การเลาควาภายในครอบครัว
2. การเลาควาในงานมงคลต่าง ๆ เช่น
 - งานปล่อยขบวนลูกแก้ว (งานบวชเณร)
 - งานขึ้นบ้านใหม่
 - งานแต่งงาน
 - งานปล่อยเช่าสังข์ ¹³

3. การเลาควาในงานศพ

1. การเลาควาภายในครอบครัว

การเลาควาภายในครอบครัวเป็นการบันเทิงหลังอาหารเย็น โดยมีพ่อบ้านหรือแม่บ้านเป็นผู้เลาควาให้ลูกหลานฟัง เพื่อคลายบรรยากาศที่เงียบเหงาในตอนกลางคืน เพราะในสมัยก่อนยังไม่มีเครื่องให้ความบันเทิง เช่น วิทยุและโทรทัศน์เหมือนสมัยนี้

2. การเลาควาในงานมงคล

ในงานมงคลต่าง ๆ จะมีกรเลาควาให้คนที่มาช่วยงานได้รับความสนุกสนานและอยู่ทำงานจนดึกได้ ตามธรรมเนียมของการจัดงานมงคลเช่นงานบวชเณร งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน และงานปล่อยเช่าสังข์ จะมีกรเตรียมงานก่อนวันงานจริง วันเตรียมงานนี้เรียกว่าวันคา ชาวบ้านจะมาช่วยกันทำงานต่าง ๆ เช่นทำดอกไม้ กักเมียง ¹⁴ บันนุรี ¹⁵ เพื่อใช้ในวันพิธี ระหว่างที่ทำงานก็มีการเลาควา ผู้ที่เลาความักเป็นผู้ที่มีเสียงดี และเคย

¹³ เป็นงานทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปหาคนตาย ต้องใช้เวลาเตรียมงานนานถึง 9 - 10 วัน

¹⁴ การทำเมียงเป็นกำ ๆ ห่อด้วยใบตอง

¹⁵ การมวนบุหรี่

บวชเรียนมาแล้ว ในสมัยก่อนมีการจ้างคนเสียดีไว้เลาควา เรียกตามภาษาเหนือว่าจ้างมา "ใส่ควา" ค่าจ้างเลาควาหรือใส่ควาเรื่องหนึ่งเป็นเงิน 1 แถบ เงิน 1 แถบในสมัย 40 ปี มาแล้วมีค่าประมาณ 80 บาท ในสมัยปัจจุบัน ค่าจ้างเลาควานั้นนับว่าแพงมากในสมัยนั้น แต่คนเลาควาก็ทำงานหนัก เพราะควาเรื่องหนึ่ง ๆ มีความยาวเป็นร้อยหน้า คนเลาควาต้องอ่านควาไปคนเดียว ไม่มีการหยุดพักเนื่องจากมีคนคอยฟังอยู่ไม่ขาด

ช่างขอ¹⁶ คนหนึ่งชื่อสีมา บันนิยะ เป็นผู้ใหญ่บ้าน บ้านทุ่งตอม ตำบลห้วยทราย อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ให้ความเห็นว่า การเลาควาเหนือกว่าการขอ เพราะขอยังมีช่วงหยุดพักเวลาโต้ตอบกันระหว่างหญิงชาย แต่การเลาควาไม่มีช่วงหยุดพักเลย

3. การเลาควาในงานศพ

การเลาควาในงานศพมีจุดประสงค์ใหญ่ที่มาอยู่เป็นเพื่อนเจ้าของบ้าน ได้ฟังในขณะที่ยังไม่ได้เผาเพื่อไม่ให้บรรยากาศเศร้าหมองเกินไป

ประเพณีการเลาควานี้เป็นประเพณีที่สืบมาชานานและปัจจุบันนี้ก็ยังมีอยู่ โดยเฉพาะในชนบทที่ห่างไกลความเจริญทางวัตถุ และเครื่องให้ความบันเทิงเช่น วิทยุ โทรทัศน์ ยังเข้าไปไม่ถึงหรือเข้าไปยังไม่แพร่หลาย ชาวบ้านรวมกันเป็นกลุ่มก่อนช่วยเหลือกันและกัน มีวัฒนธรรมอันเดียวกัน ประเพณีการเลาควาจึงยังมีอยู่ตามชนบทในภาคเหนือทั่วไป

ข. ทำนองการเลาควา

การเลาความีทำนองเสนาะแบบหนึ่งโดยเฉพาะ เดิมทีการเลาควาคงเป็นการอ่านธรรมดา ครั้นนานไปก็เบื่อก็จึงได้มีการคิดทำนองขึ้น ซึ่งทำนองการเลาควานี้ แบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะคือ

16 ผู้มาอาชีพทางขอ

1. ทำนองที่มีชื่อตามท้องถิ่น เรียกทำนองกรเล้าควาตามท้องถิ่นที่เป็นถิ่นกำเนิด
ของทำนอง มีดังนี้

1.1 ทำนองเชียงใหม่

1.2 ทำนองเชียงใหม่แถบเกา

1.3 ทำนองเมืองเงิน (อำเภอเงิน จังหวัดลำปาง) หรือทำนองมะนาวดองโขง

1.4 ทำนองลำปาง

1.5 ทำนองเชียงใหม่

2. ทำนองที่มีชื่อตามอัตรา แบ่งได้เป็น 3 ทำนอง¹⁷ ดังนี้

2.1 ทำนองโกล้งเดี้ยววง (โกล้งเรียวไผ่) หมายถึงการอ่านแบบลีลาช้า มีเอื้อน
และใช้เสียงสั้นยาวไปตามจังหวะดนตรี

2.2 ทำนองม้าย่าไฟ ได้แก่การอ่านแบบจังหวะเร็ว เร่งร้อนเหมือนมาเหยียบไฟ
ผู้อ่านเริ่มอ่านเร็วแล้วไปทอดยาวตอนปลาย การอ่านแบบนี้เพื่อความได้มากไม่เสียเวลา

2.3 ทำนองวิงวอน เป็นการอ่านแบบต้องการให้ผู้ฟังเกิดความเมตตา สงสาร
เพราะลีลาเสียงเป็นไปในทำนองสอดสียงเวท นิยมอ่านตอนบทเศร้าที่ต้องการให้สะท้อน
อารมณ์ผู้ฟัง

¹⁷ มีผี พยอมยงค์, ประวัติและวรรณคดีอาวณน (เชียงใหม่ : คนเมืองการพิมพ์,
2513) หน้า 42 - 43